

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7833>

Number: 70 , p. 447-460, Autumn I 2018

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / The Published Date

13.08.2018

21.09.2018

Yayınlanma Tarihi / Publication of Acceptance Date

30.09.2018

BİR MEKÂN İNCELEMESİ OLARAK BEŞİKTAŞ'TA DÜKKÂNLAR (1750-1850)

SHOPS IN BESIKTAS: A PLACE EXAMINATION (1750-1850)

Dr. Öğr. Üyesi Serdar Genç

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9231-8811>

Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

sgenc@balikesir.edu.tr

Öz

Osmanlı şehirlerinde, sosyoekonomik ve ticari hayatın ana unsurunu dükkânlar oluşturmaktadır. Çarşılar, bedestenlerde, mahalle aralarında, iskele/limanlarda han ve kervansaraylarda konumlanmış olan dükkânlar çeşitli esnaf kollarının imalat ve satış yapıp hizmet verdiği mekânlardır. Bunun yanında dükkânlar han odası veyahut mahzen olarak da kullanılmışlardır. Hatta berber dükkânları gibi bazı dükkânlar reyanın toplanma mekânı olmaları itibarıyla zaman zaman siyasi otoritenin hışmına da uğramışlardır. Çoğunlukla bir usta ile kalfa ya da çırağın faal olduğu bu dükkânlar Osmanlı esnaf teşkilatının devamı hususunda temel yapı taşlarıdır. Nitekim esnaf ile ilgili yapılmış çeşitli çalışmalar olmakla birlikte bu çalışmalarda çarşıların teşekkülü, esnaf kolları ve dükkânlarla ilgili sayısal birtakım veriler değerlendirilmiştir. Fakat esnaf kollarının faaliyet gösterdiği mekânlar olarak dükkânların içeriği ile ilgili son derece sınırlı bilgiler mevcuttur.

Bu çalışmada amaç Beşiktaş kasabasındaki çeşitli esnaf kollarına ait dükkânlar üzerine odaklanmaktır. Bunlardan attar, berber, kahvehane, çörekçi, gözlemeci, sebze, leblebici, aşçı, kebabçı ve turşucu vb. dükkânları örneklem alınmıştır. Hem gıda imal edip satan hem de hizmet sektöründe yer alan esnaf kollarından seçilen bu örneklemeler doğrultusunda dükkânlardaki alet edevat ile emtia tespit edilip dükkânlara dair bir tasavvur ortaya konmuş olacaktır. Bu

dükkânlar incelenirken başlıca kaynak Beşiktaş şer'iyeye sicilleridir.

Anahtar Kelimeler: Dükkânlar, Esnaf, Beşiktaş, İstanbul, Osmanlı Devleti

Abstract

In the Ottoman cities, shops constitute the main element of socioeconomic and commercial life. The stores located in market places, covered bazaars, neighbourhoods, piers/harbours, inns and caravansaries are the places in which various branches of tradesmen make production and sales. Besides, shops were also used as an inn room or cellar. Moreover, some shops i.e. barbershops incurred the wrath of political power at times as they served as gathering places for the people. These shops which a master and a journeyman or an apprentice work in together, are the basic constituents of the Ottoman tradesmen organization. There are various studies carried out on tradesmen, which evaluate a number of numerical data on the organization of bazaars, tradesmen branches and shops. However, there is extremely limited information regarding the content of shops as the places where tradesmen branches were active.

The purpose of this study is to focus on shops belonging to various tradesmen branches in Beşiktaş town. Among those; herbalist, barber, coffeehouse, vegetable-seller, round cake-maker, gözlemeci, leblebici, kebab-maker and pickle maker etc. shops shall be taken as sample. In accordance with the samples which are selected among tradesmen branches that both produce and sell foods as well as located in the service industry, the tools and commodity in shops will be identified and thus an envision for the shops shall be presented. The main source to examine these shops are the Beşiktaş Kadi registers (shariah sicilis).

Key Words: Shops, Artisan, Beşiktaş, İstanbul, Ottoman Empire

Giriş

Boğaziçi'nin Rumeli yakasında bulunan Beşiktaş'ın ismi ile ilgili çeşitli görüşler vardır¹. Antik dönemde Boğaziçi tarihine dair bazı bilgiler bulunmakla birlikte Beşiktaş'ın yeri ve tarihi

konusu muğlaktır. Bizans devrinde Beşiktaş kıyı şeridinde kilise, manastır ve saray yapılarının² varlığı burada kısmi bir yerleşmeden bahsetmeyi mümkün kılmakla birlikte güvenlik problemleri ve iklim faktörü buranın gelişmesini engellemiştir. Dolayısıyla Beşiktaş'ın mamur hale gelmesi Osmanlı döneminde, İstanbul'un fetihinden (1453) sonraki süreçte gerçekleşmiştir (Akbaşar, 1998, s. 17).

Dolmabahçe'den Ortaköy'e kadar olan kıyı şeridinde konumlanmış olan Beşiktaş kasabasının Fatih Sultan Mehmed dönemi sonlarına doğru Ekmekçibaşı mescidi ve Rum Ali Ağa³-

¹ Semavi Eyice; Beşiktaş'ın bulunduğu yerin Bizans devrinde Çifte Sütun anlamına gelen Diplokionion olduğu ve Beşiktaş isminin burada bulunan sütunlardan geldiği yönündeki iddiayı inandırıcı bulmamıştır. Çünkü Diplokionion'un Kabataş ile Dolmabahçe arasında olması gerektiğini belirtmiştir. Yine Hacı Bektaş ve Beşiktaş tezlerinin de gerçekçi olmadığını belirtir. Diğer bir görüş ise ismin gemi beşiğinden geldiği yönündedir. Eyice, Barbaros Hayreddin Paşa türbesinin yanında bulunduğu belirtilen içi insan biçiminde oyulmuş yeşil taşta iki lahit dolayısıyla Beşiktaş isminin verildiği tezi daha kabul edilir bulmuştur. Evliya Çelebi ise buranın isminin *kunapetrodan* (taş beşik) geldiğini ifade etmiştir. Bk. Semavi Eyice, "İstanbul'un Mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme", *Türkiyat Mecmuası*, 14, 1964, s. 205-206; Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, (Haz. Robert Dankoff- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), I. Kitap, İstanbul 1991, s. 217.

² Bizans devrinde Beşiktaş kıyısında Ayios Mihael kilisesi, imparatorların yazlık sarayı olan Ayios Mamas ve Fokas manastırı bulunuyordu. Bk. Albrecht Berger, "Tarih İçinde Beşiktaş Bizans Devri", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, (Ed. Nuri Akbaşar), İstanbul 1998, s. 14.

³ Rum Ali Ağa/Uzuncaova/Tuzbaba mescidinin bânisi Fatih Sultan Mehmed'in tuzcubaşısı Rum Ali Ağa'dır. Bu mescidin etrafında kurulan mahallenin Osmanlı döneminde Beşiktaş'ta ilk kurulan yerleşme yeri olduğu

mak üzere iki mahallesinin bulunduğu belirtilir (Ayverdi, 1958, s. 261). 16. yüzyılda imar faaliyetleri ile birlikte Beşiktaş'ta yerleşim de artmıştır. Öncelikle bu dönemden itibaren Beşiktaş kaptan paşaların ikamet ettiği bir mekân haline gelmiştir. Dolayısıyla burası aynı zamanda Osmanlı donanmasının hareket mekânı olmuştur⁴. Bu misyonu Beşiktaş'ın hem imarına hem de yerleşimine ciddi katkı sağlayacaktır. 16. yüzyılda Barbaros Hayreddin Paşa'nın burada bir mescit, medrese ve türbesini yaptırmasının⁵ Beşiktaş için simgesel bir anlamı olmuştur. Diğer taraftan Kanuni Sultan Süleyman devri kaptan paşalarından Sinan Paşa'nın burada bir külliye inşası Beşiktaş'ın cazibesini arttırmış olmalıdır⁶. Çünkü kısa süre içinde külliye etrafında bir yerleşim meydana gelmiştir. Beşiktaş'ın Osmanlı kaptan paşaları ve donanması ile olan bağının yerleşime etkisinin yanında Kanuni Sultan Süleyman'ın da bir katkısı söz konusudur. Sultan, Beşiktaş'ta bir mescit yaptırmış ve bu mescit etrafında Sultan Süleyman/Süleymaniye mahallesi teşekkül etmiştir. Yine 16. yüzyılın ilk yarısında Yahya Efendi'nin Beşiktaş'ta tekke, mescit, hamam ve çeşmeyi

belirtmiştir. Bk. Enis Karakaya, "Tuzbaba Camii", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, (Ed. Nuri Akbayar), İstanbul 1998, s. 176-177.

⁴ Barbaros Hayreddin Paşa mescidinin Hayreddin Paşa'nın ölümünden sonra ona hürmeten sefere çıkan Osmanlı donanması önce Beşiktaş önlerine gelip demirlemiştir. Kaptan Paşa ve reisler paşanın türbesini ziyaret etmişlerdir. Bk. Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târîhi*, I, (Haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, s. 505, 515-5156, 532; Reşad Ekrem Koçu, "Beşiktaş", *İstanbul Ansiklopedisi*, V, İstanbul 1961, s. 2563.

⁵ Hayreddin iskelesi mescidinin yanında bir medrese vardır. Evliya Çelebi bu medreseyle birlikte sıbyan mektebi ve dar'ül kurrânın bulunduğunu belirtir. Buna karşın paşanın Beşiktaş'taki mescit, medrese, sıbyan mektebi, kütüphane, aşhane, dar'ül kurra ve türbesini bir külliye olarak da değerlendirmiştir. Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikat'ül-cevâmi'*, II, 1281, s. 92; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, I, s. 215; Nuri Akbayar (ed.) *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 210.

⁶ Sinan Paşa Külliyesi, Mimar Sinan'ın eseri olup cami, medrese, mektep ve çifte hamamdan oluşmaktadır. Paşanın 1553 senesinde ölümünün ardından külliye 1555-56 senesinde tamamlanmıştır. Ayrıntılar için bk. Filiz Gündüz, "Sinan Paşa Külliyesi", *TDV İA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 232-234.

kapsayan bir külliye kurması⁷ burada da bir mahallenin teşekkülüne imkân sağlanmıştır.

Beşiktaş'taki bu imar faaliyetleri padişahlardan, devlet erkânından ve ahaliden kimse-lerin teşebbüsleriyle peyderpey 1730'lara kadar devam etmiştir. Bu süreçte; Beşiktaş Sarayı (Dolmabahçe)⁸, Çırağan Sahilsarayı⁹, Çinili Köşk¹⁰ ve çok sayıda yalının¹¹ yanında Kılıç Ali Paşa, Hanım Hatun, Abbas Ağa¹², Vişnezâde

⁷ Yahya Efendi tekkesinin kuruluşu olarak 1538 tarihi verilmektedir. Bk. M. Baha Tanman, "Yahyâ Efendi Külliyesi", *TDV İA*, XLIII, İstanbul 2013, s. 146-249.

⁸ Kaynaklarda Beşiktaş sarayının bulunduğu yerde, önceden bir bahçe bulunduğu ve bu bahçenin denizin doldurulması ile elde edildiği belirtilmektedir. Fakat bunun tarihi ile ilgili çeşitli görüşler mevcut olmakla birlikte burası zaman içerisinde has bahçe (Dolmabahçe) haline getirilmiştir. II. Selim döneminde burada bir köşk bulunmakta olup I. Ahmed, IV. Mehmed, III. Ahmed ve I. Mahmud ve III. Osman dönemlerinde yeni köşkler/binalar yapılmıştır. III. Mustafa döneminde yangın sebebiyle tamir geçirmiş ve yeni köşkler eklenmiştir. Saraya ait düzenlemeler II. Mahmud devrinde de devam etmiştir. Bk. Metin Sözen, "Dolmabahçe Sarayı", *TDV İA*, İstanbul 1994, IX, s. 503-507.

⁹ Çırağan Sahilsarayı'nın bulunduğu yer 17. yüzyılda Kazancıoğlu bahçesi olarak bilinmekte olup burada IV. Murad'ın kızı Kaya Sultan için bir yalı köşkü yaptırılmıştır. Sonrasında burada Nevşehirli Damat İbrahim Paşa eşi Fatma Sultan için büyük bir saray yaptırmıştır. Sarayın bahçesinde padişah III. Ahmed ve devlet erkânının katılımlarıyla çırağan âlemlerinin yapılması sebebiyle burası Çırağan Sarayı olarak anılmaya başlanmıştır. Saray III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde genişletilmiştir. Ayrıntı için bk. Selda Kalfazade, "Çırağan Sarayı", *TDV İA*, VIII, İstanbul 1993, s. 304-306.

¹⁰ Çinili Köşk, 1679-1680'de Beşiktaş sarayına ek olarak IV. Mehmed tarafından inşa edilmiş olup 1854-1855'e kadar gelmiştir. Köşk 18. yüzyılda ve 19. yüzyıl başlarında tamir geçirmiştir. Bk. Tülay Artan, "Çinili Köşk", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, (Ed. Nuri Akbayar), İstanbul 1998, s. 79-81.

¹¹ Bu yalılar arasında Kaptan Cafer Paşa, Kaptan Kâsım Paşa, Baba Süleyman Ağa, Minkârîzâde, Ali Efendi, Azmîzâde ve Defterdâr Emin Paşa yalıları ve Kaya Sultan'a at olan Hafız Ahmed Paşa yalısı sayılabilir. Bk. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, I, s. 217.

¹² Beşiktaş'a cami yaptırılardan biri de Hatice Turhan Valide Sultan'ın başağası iken 1668'de Dârüssaâde ağası tayin edilen Abbas Ağa'dır. Abbas Ağa burada bir cami yaptırmıştır. Bk. Yusuf Halaçoğlu, "Abbas Ağa", *TDV İA*, I, İstanbul 1988, s. 20-21.

gibi çok sayıda mescit inşa edilmiştir¹³. Yine bu mescitlerin etrafında yeni mahallelerin kurulması kasabadaki Müslüman yerleşimini ve nüfusu arttırmıştır¹⁴. Lale devrinin simgesi olan saray ve bahçelerin bulunduğu Beşiktaş, II. Mahmud döneminde Osmanlı hanedanının daimî ikametgâhı haline gelene kadar yine padişahların dinlence mekânları arasında yer almaya devam etmiştir¹⁵.

Beşiktaş'ın idari yapısına bakıldığında 16. yy. ortalarında Haslar kazasına (Eyüb) bağlıdır. Fakat statüsü kesin değildir çünkü hemen aynı tarihli kayıtların bazısında köy bazısında kasaba olarak anılmaktadır¹⁶. 1580 yılına gelindiğinde Beşiktaş'ın artık Galata kazasına bağlı bir kasaba olarak tescil edilmiştir (BŞS, 14, vr. 42a). Bu çalışmanın sınırlarını oluşturan 1750-1850 tarihlerinde Beşiktaş'ın bu statüsü değişmemiştir. Beşiktaş kasabasının mahalleleri arasında ise Abbas Ağa, Asariye, Aşıklar Meydanı, Arap İskeleyi/Tekerlek Mustafa Çelebi, Ekmekçi başı, Hanım Hatun, Hayreddin Paşa, Hazine darbaşı, Kabataş, Kapudan İbrahim Ağa, Kılıç Ali, Köyiçi, Maçka/Maçuka, Rum Ali Ağa/Uzuncaova, Sinan Paşa-yı atik/Cami-i kebir, Sinan Paşa-yı cedit, Sultan Süleyman/Süleymaniye, Vişnezâde, Yahya Efendi ve

Yeni mahallenin isimleri tespit edilmiştir. Bunun yanında Beşiktaş'ın idari ağına Boğaziçi'nin Rumeli yakasındaki Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy de dahildir.

Dükkânların Mevkii ve Yapısal Özellikleri

Beşiktaş'taki dükkânlarla ilgili eldeki en mühim bilgi Evliya Çelebi'ye aittir. Seyahatnâme'de Beşiktaş'ta yetmiş dükkân bulunduğu belirtilir (Evliya Çelebi, 1991, s. 215). Fakat bu dükkânlara dair başka bir ayrıntı bulunmamaktadır. Üstelik Seyahatnâme haricinde siciller bir kenara bırakılırsa 18. yüzyılın sonlarına kadar Beşiktaş'taki dükkânlarla ilgili elde bir kaynak da mevcut değildir¹⁷.

1750- 1850 döneminde Beşiktaş'ta faal olan çok sayıda esnaf zümresi vardır. Bunlar arasında; abacı, aşçı, bakkal, berber, bozacı, buzcu, camcı, cerrah, cüllah, çömləkçi, çilingir, çörekçi fırını, çubukçu, değirmenci, demirci, doğramacı, duhancı, dülgər, ekmekçi, ekmek fırını, ekserci, enfiyeci, eskici, habbaz, halatçı, hasırcı, hekim, helvacı, horasancı, hoşafçı, işkembeci, kadayıfçı, kahvehaneci, kadifeci, kalafatçı, kalaycı, kasap, kayıkçı/kayık yapıcı, kaymakçı, kazancı, keçeci, kemhacı, keresteci, kolancı, kömürcü, kuyumcu, kürekçi, kürkçü, leblebici, manav, marangoz, mismarcı, nalçacı, nalbant, paçacı, saatçi, saksıcı, sebzece, semerci, simitçi fırını, tenekeci, terzi, turşucu, üstüpücü, yağcı, yemenici, yoğurtçu, yorgancı sayılabilir¹⁸.

Beşiktaş'taki bu dükkânların hatırı sayılır bir kısmı cami, hamam, iskele ve meydanların etrafındaki çarşılarda konumlanmıştır¹⁹. Bu çarşılar Sinan Paşa-yı atik, Rum Ali Ağa, Sinan Paşa-yı cedit ve Maçka mahallelerindedir. Beşiktaş/Sinan Paşa-yı atik çarşısı²⁰ olarak bahsi geçen çarşı Sinan Paşa Camii civarında olmalıdır zira Beşiktaş'ta mahkeme binası, hamam ve

¹³ Beşiktaş'taki cami ve mescitler şunlardır: Dolmabahçe mescidi, Cami-i kebir, Beşiktaş iskeleyi mescidi, Hayreddin iskeleyi mescidi, Arap iskeleyi mescidi, Vişnezâde mescidi, Süleymaniye Camii, Maçka mescidi, Ekmekçi başı mescidi, Uzuncaova mescidi, Sormagir odaları mescidi, Abbas Ağa camii, Hazinedar Ağa camii, Topal Hoca mescidi, Sinan Paşa mescidi, Çanakçı mescidi, Kılıç Ali Paşa iskeleyi mescidi, Beşiktaş mevlevihânesi mescidi, Hanım Hatun/Kadın mescidi, Yahya Efendi mescidi, Gazali mescidi. Bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikat'ül-cevâmi'*, II, 1281, s. 88-119.

¹⁴ Evliya Çelebi, Müslüman mahallelerinin yanında Rum, Ermeni ve Yahudilere ait birer mahalle bulunduğundan bahsetmektedir. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, I, s. 217.

¹⁵ 1730 sonrasında da padişahlar hem Beşiktaş Sarayı'nın bulunduğu mahalle yeni köşkler ilave etmiş ve mevcutları tamir ettirmiş hem de bu saray ve bahçeleri zaman zaman ziyaret etmişlerdir. Bk. M. Münir Aktepe (Haz.), *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'it- Tevârih*, I, İstanbul 1976, s. 133, 143; Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, II/I, (Haz. Şevket Nezih Aykut), Ankara 2018; Mehmet Ali Beyhan, *Saray Günlüğü (1802-1809)*, İstanbul 2007.

¹⁶ "Oldur ki kaza-yı Haslara tâbi Beşiktaş nâm karyeden ..."; "kasaba-yı Beşiktaşta sâkine ..." *Beşiktaş Şer'iye Sicili* (BŞS), nr. 2, vr. 6b, 59b.

¹⁷ Muhtemelen III. Selim devrine ait bir kefalet defterinde Beşiktaş'taki esnaf ve dükkânlar kayda geçirilmiştir. Bk. BOA, *D.BŞM.d.*, nr. 42648, s. 38-45.

¹⁸ Ayrıntı için bk. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *D.BŞM.d.*, nr. 42648; s. 38-45; BŞS, nr. 138, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154.

¹⁹ Beşiktaş'taki bu çarşılar Sinan Paşa Camii ve Sinan Paşa/Köprübaşı Hamamı, iskeleler ve meydanlar çevresindedir.

²⁰ Bu çarşı 18. yüzyılın ikinci yarısındaki bazı kayıtlarda Paşa mahallesi çarşısı olarak da geçmektedir. BŞS, nr. 128, vr. 93a.

diğer binalar da bu cami etrafındadır (Gündüz 2009). Bunun yanında Sinan Paşa-yı cedit mahallesi çarşısı, Rum Ali Ağa çarşısı, Köprü hamamı çarşısı²¹, Helvacı çarşısı, Dibek çarşısı²² gibi çarşıların da isimleri geçmektedir (BŞS, 138, vr. 49b; 145, vr. 25a, 38a, 60a). Bunlar haricinde mahalle/sokak aralarında bulunan dükkânlar da yok değildir²³.

Çarşıdaki dükkânların diziliminin bir kural çerçevesinde olmadığını belirtmek gerekir. Bunun yanı sıra eldeki bilgilerden hareketle kasabada tek bir esnaf koluna ait müstakil bir çarşının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu haliyle farklı esnaf kollarına ait dükkânların çarşıda gelişigüzel olarak konumlandığı açıktır. Örneğin 19. yy. başlarında Sinan Paşa mahallesindeki bir kahvehanenin bir tarafında berber bir tarafında turşucu; aynı mahaldeki bir terzi dükkânının ise bir tarafında kahvehane, bir tarafında kalaycı dükkânı vardı. Keza çarşıdaki leblebicinin iki yanında duhancı ve yorgancı dükkânı bulunuyordu (BŞS, 144, vr. 1b; 147, vr. 13b, 30b). Buna karşılık Sinan Paşa-yı atik mahallesindeki Küçük Meydan'da yan yana sıralanmış çok sayıda kahvehane olup burası Sırakahveler olarak biliniyordu (BŞS, 147, vr. 24b). Diğer taraftan bir kısım dükkânların bulunduğu mevki icra ettikleri meslekler belirlemiştir. Örneğin kasabadaki kalafatçı çarşı içinde yahut mahalle arasında değil de mesleğin tabiatı gereği iskeledeydi (BŞS, 146, vr. 45a).

Beşiktaş'taki dükkânların yapısal özellikleri ile ilgili sicillerdeki bazı hükümlerin satır aralarında kayıtlı kısıtlı ama değerli bilgiler

²¹ Beşiktaş Deresi üzerinde bulunan ve H. 1226/M.1811 tarihli sel felaketinde yıkılan taş köprüünün yanı başında bulunan Sinan Paşa hamamı aynı zamanda Köprü Hamamı olarak da bilinirdi. Buranın etrafında demirci, tütüncü, bakkal, manav, fırın ve kahvehane ile bir değirmen bulunuyordu. 1811 yılındaki sel felaketinde bu dükkânlar ve değirmen ciddi zarar görmüştür. BŞS, nr. 133, vr. 77b; 143, vr. 6a; 151, vr. 72b; BOA, D.BŞM.d., nr. 42648, s. 39-42; Şânî-zâde Mehmed Atâ'ullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi*, I, (Haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2008, s. 474.

²² Maçka mahallesindedir. BŞS, nr. 149, vr. 4a.

²³ Tekerlek Mustafa Çelebi mahallesinde bir ev tarafında evin bir tarafında Süleyman Ağa'nın evi, bir tarafı bakkal dükkânı bir tarafı bahçe ve bir tarafı yolla çevrilidir. Bk. BŞS, nr. 129, vr. 39a.

konu ile ilgili kısa bir değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Öncelikle çarşıların en bilindik mekânlarından olan dükkânların tıpkı İstanbul'daki çoğu konut gibi 18. yy. ortalarına gelindiğinde halen ahşap yapılar olduğunu belirtmek gerekir²⁴. Fakat şehirdeki bu ahşap yapıların en büyük düşmanı yangınlar olmuş ve sıklıkla yaşanan bu yangınlarda çok sayıda dükkân yanmış ve hatta yağmalanmıştır²⁵. Aslında henüz 16. yüzyıldan itibaren yangınların etkisini azaltmak için şehirdeki yapıların kargir olması ve bu hususta uyulması gerekli kuralları içeren çeşitli ferman ve nizamnamelere²⁶ rağmen uygulamada bunların bir karşılığının olmadığı anlaşılıyor. Çünkü II. Mahmud döneminde dahi yangınların sebep olduğu tahribatı azaltmak için yangın sonrasında yeniden inşa olunacak dükkânlarla ilgili benzer tedbirleri içeren nizamnameler çıkarılmıştır²⁷. Buna göre; dükkân-

²⁴ Bu dönemde İstanbul'a gelen seyyahlar ister zengin ister fakirlere ait olsun şehirdeki evlerin çoğunun ahşap olduğunu belirtir. Bk. Antonie Olivier, *18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul*, (Haz. Aloda Kaplan), İstanbul 2016; F. Michaud-J. J. F. Poujoulat, *İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830*, (Çev. Nedim Demirtaş), İstanbul 2014; M. De M. D'Ohsson, *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, (Çev. Zerhan Yüksel), ty.; Robert Mantran, *XVI. -XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul 1991, s. 115.

²⁵ 1750 senesinde meydana gelen Çarşı yangınında çok sayıda dükkân yanmıştır. Yine 1757 Cibali yangınında 32200 dükkân yanmıştır. Baron de Tott, III. Osman devrindeki bu yangınlarda yağmalanan dükkânların da olduğundan bahsetmektedir. Keza 1782 yangınında da dükkânlar yanmıştır. Bk. M. Münir Aktepe (Haz.) *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'it-Tevârih*, I, İstanbul 1976, s. 154; II-A, İstanbul 1978, s. 9; Baron de Tott, *Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar*, (Trc. Mehmet R. Üzmen), Tercüman 1001 Temel Eser, ty. s. 19; Derviş Efendi-zâde Derviş Mustafa Efendi, *1782 Yılı Yangınları*, (Yay. Haz. Hüsamettin Aksu), İstanbul 1994.

²⁶ Bunlarla ilgili bk. Semavi Eyice, *Tarih Boyunca İstanbul*, İstanbul 2010, s. 216-219; Ahmet Refik, *On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)*, İstanbul 1935, s. 59-61; *Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1988, s. 21, 35, 66, 83, 158; Kenan Yıldız, "Üsküdar Şeriyeye Sicilleri Işığında Yangınların Sosyo-Ekonomik Sonuçları (1724-1756)", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V Bildiriler*, II, (Ed. Coşkun Yılmaz), s. 674.

²⁷ Örneğin H. 1233 senesinde Beşiktaş'ta bir yangın meydana gelmiş ve bu yangının söndürülmesinde tulumbacı, topçu ve arabacı ocağı neferleri görev almıştır.

ların yan yana inşa edilmeyip saçaklarının ahşaptan yapılmaması ve inşaatta kargir sıva kullanılması gibi birtakım tedbirler alınmıştır (BŞS, nr. 149, vr. 74b).

Beşiktaş'taki dükkânların yapısal özelliklerine dair belirtilmesinde fayda olan bir diğer husus dükkânların irtifa durumudur. Mantran, 16.-17. yüzyılları esas alarak şehirdeki dükkânların cephe ve derinliklerinin üç metreyi aşmadığını yazmaktadır (Mantran, 1991, s. 115). Buna karşın 1762 tarihli bir kayıttan hareketle Üsküdar'da farklı esnaf kollarına ait dükkânlar için farklı ölçütler belirlendiği ortaya çıkmaktadır. Üsküdar'daki yangın sonrasında yeniden inşa olunacak dükkânların azami yüksekliği için belirlenen bu ölçüte göre; manav ve attar dükkânlarının dört, muhtab dükkânlarının beş, keçeci, bakkal, paçacı, sebze, kalaycı dükkânlarının altı, ekmeççi ve çörekçi fırınlarının sekiz ve değirmenlerin 10 zira' olması kararlaştırılmıştır (Refik, 1988, s. 186). Bu nizam, Beşiktaş için de geçerli olmalıdır ki sicillerdeki bazı kayıtlar bunu desteklemektedir. Örneğin 1836 tarihli Arnavutköy'deki bir duhancı dükkânının satışı ile ilgili kayıttan dükkânın yüksekliğinin beş zira' olduğu anlaşılmaktadır (BŞS, 1252, vr. 67a).

Beşiktaş'ta dükkânlar çoğunlukla tek katlıdır. Ancak bu dükkânların bir kısmının üstünde tek göz odalar bulunuyordu. Bu odaların bazıları önceden bazıları da 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edilmiştir. Özellikle yangınlar sonrasında dükkânlar yeniden inşa edilirken dükkân sahipleri izinsiz olarak üstte odalar eklemiştir. Bu odalar hem ardiye işlevi görmüş hem de usta, kalfa ve çırakların barınağı olmuştur²⁸. Fakat Beşiktaş'ta dükkânların üstüne bu tür odaların inşasına mahallelinin rıza göstermediği anlaşılıyor. Elbette bunun birtakım sebepleri vardı. İlki odaların üstte olması sebebiyle yüksekliği ve pencerelerinin mahalledeki evlerin avlu yahut odalarını görmesidir ki bu

durum mahremiyetin ihlali olarak değerlendirilmiştir. İkincisi ise İstanbul'un kâbusu haline gelen yangın tehdididir. Bunun haricinde odalarda kimliği meçhul kişilerin kalması ve bunların burada işret meclisleri kurmaları hem mahallelinin hem de lonca mensuplarının tepkisine neden olmuştur (BŞS, 154, vr. 88b; 150, vr. 95a). Fakat yine de dükkânların üzerindeki bu odalar yakın tarihe kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir²⁹.

Bunun yanında bir yalının, mektebin, caminin alt katında faaliyet gösteren dükkânlar da yok değildir³⁰. Son olarak alt ve üst katlarında farklı esnaf kolunun faaliyet gösterdiği örneğine nadir rastlanan iki katlı dükkânlar da vardır. Örneğin Maçka mahallesinde köprübaşı yakınında üst katı kahvehane alt katı tütüncü olan bir yapı mevcuttu (BŞS, 147, vr. 23b).

Kasabadaki dükkânların hacmine dair yine sicillerde bahsi geçen *kepenk* tabirinden yola çıkarak birkaç şey söylenebilir. Kepenk kelimesinin sözlük anlamı dükkânları kapatmak için kullanılan sac levha, demir veya tahta kanat³¹ olup Osmanlı esnaf teşkilatında kepenk adedi dükkânların genişliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu doğrultuda dükkânlar bir, iki, üç veya daha fazla kepenk olarak ifade edilmiştir. Bu halde tek kepenkli bir dükkân nispeten küçük iken üç, dört veya beş kepenkli dükkânların daha geniş olduğu anlaşılmalıdır. Beşiktaş'ta da tek kepenkli dükkânların yanında iki ve üç kepenkli daha yaygın iken beş kepenkli dükkânlara nadiren rastlanmıştır³².

Dükkânlardaki Araç Gereçler ve Diğer Eşyalar

Beşiktaş'ta çeşitli esnaf kollarına ait dükkânlarda her mesleğin gereksinimleri doğ-

Yine takip eden yıllarda meydana gelen yangınlarda dükkânların da yandığı anlaşılmaktadır. Çünkü H. 1240 tarihinde Sinan Paşa-yı mahallesindeki yangında fırın ile leblebici, yorgancı ve yemenici dükkânları ve bir kömür mağazası zarar görmüştür. Bk. BOA, *Cevdet Belediye* (C.BLD.), nr. 6166; BŞS, nr. 150, vr. 95a.

²⁸ Örneğin Beşiktaş'ta Sinan Paşa mahallesindeki nalbant dükkânının üstüne dükkân sahibi tarafından bir oda yapılmıştır. Bk. BŞS, nr. 154, vr. 88b.

²⁹ 1956 yılında Beşiktaş caddesi istimlak edildiğinde buradaki bazı dükkânların kaldırıldığı ve bu dükkânların üzerinde bekar odalarının bulunduğunu belirtmektedir. Reşad Ekrem Koçu, "Beşiktaş Caddesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, V, İstanbul 1961, s. 2573.

³⁰ Örneğin Beşiktaş Tekerlek Mustafa Çelebi mahallesinde bir yalının alt katında iki kahvehane, bir attar, bir tütüncü ve bir berber dükkânı mevcuttur. Yine Sinan Paşa-yı atik mahallesindeki mektebin alt katında kebabçı dükkânı vardır. BŞS, nr. 138, vr. 67a, 62b.

³¹ <http://www.tdk.gov.tr>, 2018.

³² Beşiktaş'a bağlı Kuruçeşme köyünde bir evin alt katında beş kepenkli bir bakkal dükkânı mevcuttur. BŞS, nr. 132, vr. 42b.

rultusunda farklı farklı araç gereçler kullanılmıştır. Dükkânlardaki bu araç gereçlerin tespiti Osmanlı dönemi esnaf tarihine ve dolayısıyla sosyokültürel tarihine katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır. Bu minvalde şer'îye sicillerinde dükkânların gedik satışlarıyla ilgili kayıtlar esas alınmak suretiyle örneklem seçilen kahvehane, berber, attar, aşçı, çörekçi, gözlemeci, kebabçı, leblebici, sebzeçi, turşucu, camcı, horasancı, kalaycı ve kalafatçılara ait dükkânlar değerlendirilmiştir. Fakat gedik satışlarında dükkânda bulunan araç gereçlerin belli başlılarının kayda geçirilmiş olması konuyu sınırlayıcı olmuştur.

İncelediğimiz yüz yıllık süre içerisinde başta temel gıda maddelerini imal eden ve satan esnaf kolları olmak üzere çoğu dükkânın olmazsa olmazı terazi ve kantardır. Bakır ve pirinçten yapılmış olan bu tartı aletlerinden teraziler çoğunlukla dirhemleri ile birlikte kaydedilmişlerdir. Bu tartı aletleri dükkânlarda birer ikişer bulunurken bazılarında bu sayı dörde kadar çıkmıştır. Dükkânların bir diğer elzem eşyaları arasında tezgâh gelmektedir. Tezgâh günümüzde deyimlerde anlam kaymasına uğramakla birlikte Osmanlı döneminde tezgâh sahibi olmak dükkân açmakla eşdeğer manada kullanılmıştır. Bu nedenle tezgâh bazı dükkânların temel unsurları arasında yer almıştır³³. Bununla birlikte çoğu esnafın dükkânında para saymak için kullanılan birer akçe tahtası mevcuttur. Kaynaklarda akçe tahtasının sarraflar ve veznedarlar tarafından kullanıldığı belirtilse de (Pakalın, 1983, s. 35) Beşiktaş'ta kahvehane, sebzeçi, yağcı, nalçacı, attar vs. dükkânlarda akçe tahtası kullanılmaktaydı (BŞS, 149, vr. 4b, 33a, 45b; 148, vr. 5b; 145, vr. 14a). Fakat 19. yüzyıla gelindiğinde akçe tahtalarının yerini akçe çekmecelerinin almaya başladığı görülmektedir. Akçe çekmecelerine birbirinden farklı esnafın dükkânlarında rastlanması bu çekmecelerin yaygın kullanıldığını göstermektedir. Çekmecelerin tercih edilmelerinin sebebi muhtemelen kilitlenebilir olmalarıdır. Dolayısıyla esnaf hem gün içerisindeki kazancını hem de birikimini bu çekmecede muhafaza

edebilmiştir. Fakat hırsızla kilit dayanmaz hesabı hırsızlar bir şekilde dükkânlara girip bu çekmecelerin kilitlerini kırmışlar ve buradaki parayı çalmışlardır³⁴.

Çalışma kapsamında Beşiktaş'taki dükkânlar arasında sayıca ilk sırada gelen kahvehaneler ele alınmıştır. Kahvehanelerin Osmanlı toplumsal hayatındaki popülerliğinin Beşiktaş'ta da sürdüğü ortadadır. Zira 18. yy. sonlarında Beşiktaş'ta 35 kahvehane vardır (D.BŞM.d., 42648, s. 38-45). Beşiktaş'taki kahvehaneler çoğunlukla iskeleler etrafında, meydanlarda ve çarşılarında bulunuyordu. Örneğin Küçük Meydan ve iskelede, Sinan Paşa Camii mezarlığı yanında, Yahya Efendi Tekkesi karşısında, Köprü Hamamı çarşısında ve Küçük Meydan/çarşıda Sırakahveler olarak anılan birbiri ardına konumlanmış çok sayıda kahvehane tespit edilmiştir (BŞS, 138, vr. 38b; 145, vr. 31a; 146, vr. 12b; 147, vr. 24b-25a; D.BŞM.d., 42648, s. 45).

Beşiktaş'taki kahvehanelerde gelenlerin oturmaları için çok sayıda yastık, şilte ve minderler ile birkaç iskemle ve zeminde kilim veya hasır bulunuyordu. Her kahvehanenin olmazsa olmazı ise kahve cezveleri ve ibrikleridir. Bu cezveler bakır olup kahvehanelerde üçer beşer adet vardır. Kahve ibrikleri de küçükü büyüklü olup bazı kahvehanelerde bunların sayısı sekizi bulmuştur. Hazırlanan kahve, müşterilere porselen veya tonbak zarfları olan porselen kahve fincanlarında ikram edilirdi. Bu fincanlardan bazı kahvehanelerde 30 adet bulunuyordu. Hatta bazı kahvehanelerde bu fincanlar, bazı cam kaseler ve kahve kutularını muhafaza için dolaplar bulunuyordu.

Kahvehanelerde en çok tüketilen içecek şüphesiz ki kahvedir. Fakat kahvehanelerin hizmeti sadece kahve ile sınırlı değildi buralarda şerbet bulmak da mümkündü. Zira kahvehanelerde şerbet ibrikleri ve güğümlerine rastlanması bunu doğrulamaktadır³⁵. Diğer taraftan kahve-

³³ Beşiktaş'taki kasap, abacı, keçeci, şerbethane, camcı, çörekçi vb. dükkânlarda tezgâh mevcuttur.

³⁴ Örneğin Dolmabahçe tarafında berber dükkânı olan İsmail'in dükkânına girilerek çekmecesindeki 300 kuruş çalınmıştır. BŞS, nr 154, vr. 83a.

³⁵ Beşiktaş'a bağlı Ortaköy ve Kuruçeşme'deki bazı kahvehanelerde şerbet güğümleri ve Sinan Paşa

hanelerin bir diğeri özelliği tütün ve nargile içilen mekânlar olmalarıdır. Dolayısıyla kahvehanelerde tütün içmek için kullanılan çok sayıda çubuk takımı, nargile ve marpuç vardır. Ayrıca çubukların küllerini dökmek için de ortada bir takatuka bulunurdu. Kahvehanelerde bakırdan birer mangal ve bu mangalda kullanılan maşa, kürek vs. ile geceleri aydınlatma için pirinç şamdan ve kandiller kullanılırdı (BŞS, 145, vr. 7a, 29a; 147, vr. 20b; 149, vr. 4a; 146, vr. 17b).

Bilindik faaliyet sahaları dışında³⁶ önemli birer sosyalleşme mekânı olan berber dükkânları bu yönüyle çoğu zaman kahvehanelerle birlikte anılmışlardır. Zira berberlerin erken dönemde kahvehaneci esnafının yamağı olup kahvehanelerin bir köşesinde hizmet verdikleri belirtilmektedir³⁷. II. Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nu lağvettikten sonra kahvehaneleri de kapatmış ancak bir süre sonra bu kahvehaneler berber dükkânlarına dönüştürülmüştür (Turna, 20006). Beşiktaş'ta da 18. yy. sonlarında berber dükkânları oldukça revaçtadır ve bu sebeple kasabada kahvehanelerden sonra sayıca en fazla dükkân bu esnafa aittir³⁸. Bu dükkânlar kasabanın muhtelif mahallerine dağılmış vaziyette olup bunların bazıları çarşıda, Köprü Hamamı karşısında, Sinan Paşa mahallesindeki Suterazisi karşısında, Dolmabahçe'de ve Kılıç Ali iskelesi civarındadır (D.BŞM.d., 42648, s. 38-45; BŞS, 145, vr. 38a; 146, vr. 7a, 38b; 151, vr. 32a).

İncelediğimiz dönemde Beşiktaş'taki berber dükkânlarında bulunan araç gereç ve diğer eşyalar arasında ilk göze çarpan ustura ve makaslardır. Bu nedenle dükkânlarda çok sayıda ustura³⁹ ve bunları bilemek için kayış (deri)

ya da bileği taşı vardır. R. E. Koçu, berber ustanın tıraştan önce beline kayış astığından söz eder. Berber dükkânlarındaki bu demirbaşlardan başka tıraş esnasında sabunu köpürtmek ve tıraş sonrasında başı yıkamak için leğenler bulunurdu. Hem tıraş için hem de başı yıkamak için gereken su, kapaklı ya da kapaksız kazanda yahut güğümlerde ısıtılırdı. Baş, tavana asılan ve dibinde musluğu olan satıl/sitil denilen bir su kabının altında yıkanırdu (Koçu, 2016, s. 47-48). Bu nedenle berber dükkânlarının çoğunda birer satıl bulunurdu. Bunlar haricinde her berber dükkânında birer ikişer ayna ile çok sayıda peşkir/havlu, tıraş alet ve edevatını koymak üzere birer tepsi, maşrapa, tas ve mangal da bulunurdu (BŞS, 151, vr. 32a; 146, vr. 7a, 34b, 38b).

Burada belirtilmesi gereken her ne kadar Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kahvehaneler kapatılıp kısa bir süre sonra da buralar berber dükkânı olarak açılmış ve yeniden kahvehane olarak faaliyet göstermemeleri için çeşitli tedbirler alınmış olmakla birlikte (Turna, 2006) Beşiktaş'taki bazı berber dükkânlarında berber alet edevatı dışında tütün çubukları ve nargilelere rastlanmıştır. Hatta berber dükkânlarına giren hırsızların dükkândaki kehribar çubuk takımlarını çalmaları da bunu teyit etmektedir (BŞS, 153, vr. 54a). Bu veriler berber dükkânlarının kahvehane fonksiyonunu sürdürdüğünü göstermektedir.

Osmanlı döneminde eczane görevini ifa eden attarlar, ilaç hammaddesi ile çeşitli ilaçları hazırlayan (Yıldırım, 2010, s. 277) ve türlü baharat emtiası ile birlikte bunların satışını yapan esnaftır. 18. yy. sonlarında Beşiktaş'ta sekiz attar dükkânı bulunuyordu⁴⁰. Yukarıdaki tanımdan hareketle attar dükkânları sadece alım-satım yapılan yerler değil aynı zamanda bazı ilaçların da hazırlandığı mekânlardır. Sicillerde attar dükkânları ile ilgili veriler oldukça kısıtlı olmakla birlikte bu dükkânların her birinde çok sayıda kutu hemen dikkat çekmektedir. Örneğin Sinan

mahallesindeki bir kahvehanede de şerbet ibriği vardır. Bk. BŞS, nr. 143, vr. 33b; 146, vr. 13a; 148, vr.3b-5b.

³⁶ Osmanlı devrinde berberler tıraş haricinde sünet, diş çekimi, hacamat yaparlar ve çeşitli cilt hastalıklarına merhem hazırlarlardı. Bk. Reşad Ekrem Koçu, *Tarihte İstanbul Esnafı*, İstanbul 2016, s. 47.

³⁷ Ayrıca R. E. Koçu, berber gediklerinin kahvehane gediklerine tabi olduğunu belirtmektedir. Koçu, *a.g.e.*, s. 45.

³⁸ Bu dönemde Beşiktaş'ta 23 berber dükkânı vardır. BOA, *D.BŞM.d.*, nr. 42648, s. 38-45.

³⁹ Örneğin Sinan Paşa mahallesinde Su terazisi karşısındaki berberlik yapan Mehmed Usta'nın dükkânında 12, berber Ali Ağa'nın dükkânında beş, çarşıdaki berber dükkânında beş ve Köprü hamamı

karşısındaki berber dükkânında 10 ustura kayıtlıdır. BŞS, nr. 145, vr. 38a; 151, vr. 32a; 146, vr. 7a, 38b.

⁴⁰ Sicillerde; Kılıç Ali Paşa mahallesinde, Sinan Paşa-yı cedit mahallesinde çarşısında, Sinan Paşa-yı atik Camii mektebi karşısında, Küçük Meydan'da ve Tekerlek Mustafa Çelebi mahallesinde attar dükkânlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Bk. BŞS, nr. 124, vr. 51a; 130, vr. 88a; 149, vr. 45b; 138, vr. 27b, 67a.

Paşa-yı atik Camii mektebi karşısındaki attar dükkânında 28 kutu vardır (BŞS, 149, vr. 45b). Bu kutular tahtadan olup raflara dizilir ve içlerinde ilaç yapımında kullanılan droglar⁴¹ bulunurdu (Yıldırım, 2010, s. 277). Ayrıca dükkânda bir tezgâh ile çok sayıda büyük kâseler ve tartı aletleri mevcuttu (BŞS, 145, vr. 1b). N. Yıldırım (2010) attar dükkânlarının arka tarafında imalathanenin bulunduğunu ve burada bazı ilaçların hazırlandığını belirtir (s. 277). Öte yandan attar dükkânlarında tarçın, mastika (damla) sakızı, kakule, zencefil, tarçın ve sair baharatlar da satılmaktadır. Hatta attarların sattığı emtia arasında tütün de bulunuyordu (BŞS, 128, vr. 46b). Fakat attar dükkânının konumu ve işleteninin dinî aidiyeti dükkânda tütün satılıp satılmayacağına belirleyici olmuştur. Zira 1816 yılında Sinan Paşa Camii'nin bitişiğindeki attar dükkânını kiralayan Bedros, burada tütün satmak isteyince mahalleli dükkânın camiye bitişik olduğunu ileri sürüp Bedros'tan şikâyetçi olmuştur⁴².

Beşiktaş'ta gıda imal eden veya satan dükkânlar arasında çörekçi, gözlemeci, sebzeçi, leblebici, aşçı, kebabçı ve turşucular yer almaktadır. Bu kısımda ise aşçı, çörekçi, gözlemeci, kebabçı ve sebzeçiler ele alınmıştır. Mayalı, yağlı hamurdan yapılan bir tür ekmek olan çöreğin⁴³ imal edildiği fırınlarının sayısını kestirmek mümkün olmamakla birlikte ele aldığımız dönem içerisinde fırınlardan biri Beşiktaş İskele meydanını gören bir mevkide iken diğerleri Sinan Paşa-yı cedit ve Tekerlek Mustafa Çelebi mahallelerindedir. Çörek fırınlarında çörek ima-

latında kullanılan çok sayıda alet edevat mevcuttu. Bunlar arasında çörek pişirilen bakır tava ve tablalar başta gelirken yağ konulan taslar, tencere ve kazanlar göze çarpan diğer kap kacaklardandır. Hamur açmak için merdane, gramaşi ayarlamak için terazi, çörekleri fırına sürmek için pişirme tahtası, fırını temizlemek için lazım olan kürek de diğer alet edevattandır. Bunlar haricinde fırında çörek imalatı için gereken un, sadeyağı, susamyağı, susam, peynir, pekmez ve soğan gibi malzemeler de vardı. Bu malzemeler imal edilen çörek çeşitlerine göre artıyor olmalıdır. Ayrıca pişirme işlemi için fırının bir köşesinde yahut mahzeninde mutlaka odun bulunurdu (BŞS, 129, vr. 36b; 130, vr. 93b; 138, vr. 9b).

Gözlemeci esnafının gözleme hazırlayıp sattıkları gözlemeci dükkânlarından biri şehrin işlek mekânlarından Ketenci Hamamı karşısındadır. Üç kepenk olan bu gözlemeci dükkânında bulunan alet edevat, gözlemeci dükkânları hakkında bir fikir vermektedir. Dükkânda; hamur yoğurmak için bir hamur teknesi, hazırlanan bezelerden yufka açmak için bir merdane ve yufkalarla pişirilen gözlemeleri koymak için çeşitli ebatlarda tepsiler vardı. Ölçü işlemi için diğer dükkânlarda olduğu üzere dirhemleriyle bir terazi ve açılan yufkalara iç malzemesi konularak hazırlanan gözlemenin pişirilmesi için de büyükçe bir sac bulunuyordu (BŞS, 149, vr. 28b). Kayıtlar daha fazla ayrıntı vermekten uzak olsa da un, yağ ve diğer malzemelerin konulduğu kaplar ile un elemek için bir elek ve üzerinde yufka açılan bir sofraya da olmalıdır.

Beşiktaş'ta bu dönemde sebze satan sebzeçi/sebzevatçı esnafına ait dükkânlar da mevcuttu. Henüz erken dönemden itibaren nüfusun hızla arttığı İstanbul'da beslenme konusunda çoğunlukla dışa bağımlılık söz konusuydu. Bu minvalde şehrin sebze ihtiyacının bir kısmı Boğaz'ın iki yakasındaki köylerden bir kısmı da İstanbul civarından karşılanmıştır (Mantran, 1990). İşte Beşiktaş'ta halkın sebze ihtiyaçlarını karşılayan sebzeçi dükkânları kasanın işlek mekânlarından olan Cami-i şerif Meydanı'nda konumlanmıştır. Dolayısıyla gelip geçenler ihtiyacı olan sebzeleri buradan satın alabilirdi. Bunun yanında sebzeçilerin dükkân-

⁴¹ Drog, hayvan ve bitkilerden kurutulmuş veya özel metotlarla toplanarak elde edilen eczacılık ve kısmen sanayide kullanılan ham veya yarı ham madde. <http://www.tdk.gov.tr>, 2018.

⁴² Ayrıca eskiden olduğu üzere bu dükkânın bir Müslümana kiraya verilmesi talep edilmiştir. BŞS, nr. 148, vr. 87b.

⁴³ Tatlı veya tuzlu olabilen çöreklerin çokça çeşidi vardır. Bademli, safranlı, anasonlu, kimyonlu ve Ramazan çöreği gibi çeşitleri vardır. Balıkesir'de ise yağlı, katmer, halka, yağsız, kaba ve simit çöreği gibi çeşitli olduğu belirtilir. Bk. Priscilla Mary Işın, *Osmanlı Mutfak Sözlüğü*, İstanbul 2017, s. 89-90; Serdar Genç, "Balıkesir'de Börekçi, Simitçi ve Çörekçiler (17-18. YY), I. Türk Mutfak Kültürü Sempozyumu, Bilecik 2012, s. 250.

larında meyve, tavuk, kaz ve ördek satıldığı da belirtilmektedir (Paspatis, 2014, s. 124). Sebzeçi dükkânlarının her birinde sebzeler çoğunlukla sepetler ile tabla denilen yuvarlak ağaç tepsilere⁴⁴ konulup sergilenirdi. Sebzeleri güneşten muhafaza etmek üzere dükkânlarda ya bir tente yahut ahşap siperlikler kullanılırdı. Sebzeciler sebzelerin taze görünmesi için dükkânda bulunan kovalarla hem sebzeleri hem dükkânın önünü sulardı. Bu nedenle sebzeçi dükkânlarının oldukça rutubetli olduğu ve buna ilaveten satışı yapılan veya çürümüş bazı sebzeler sebebiyle de pis koktuğu söylenir (BŞS, 133, vr. 35a; 144, vr. 4b; 145, vr. 14a; Paspatis, s. 124).

Beşiktaş'taki leblebici dükkânlarının sayısı bilinmemekle beraber 19. yüzyılın başında kasabada en az bir leblebici dükkânı olduğu kesindir. İlerleyen yıllarda muhtemelen sayıda artış olmakla birlikte leblebici dükkânı/ları da diğer esnaf kollarında olduğu üzere çarşının bulunduğu Sinan Paşa-yı atik mahallesindedir. Hatta bu leblebici dükkânlarından biri çıkan bir yangında tahrip olmuş ve yeniden inşa edilmiştir. Leblebici dükkânları hangi semtte bulunursa bulunsun içerisindeki alet edevat birbirinin aynıdır. Bu dükkânların demirbaşı nohutları kavurmak için kullanılan bir tavadır. Nohudu elemek için kalbur, tavada kavruyan leblebilerin konulduğu sayısı 10'u geçen zenbil⁴⁵ ile leğen ve sahanlar ve tabii ki tartı için kullanılan terazi ve kantar dükkânın diğer unsurlarındandır. Ayrıca bazı leblebicilerin dükkânlarında muhtemelen leblebi tozu imali için kullanılan el değirmeni vardır (BŞS, 145, vr. 37b; 147, vr. 13b; 149, vr. 67b; 150, vr. 95a).

Beşiktaş çarşısında karnını doyurmak isteyenler için ekonomik durumları ve isteklerine göre bazı alternatifler mevcuttu. Bakkal, helvacı, simitçi çörekçi, gözlemeciler bu alternatiflerden birkaçıydı ancak yemek isteyenler için adres aşçı ve kebabçılardı. Beşiktaş'taki aşçı ve kebabçı dükkânlarının mekânı ise bellidir: çarşı-

nın ve meydanın bulunduğu Sinan Paşa-yı atik mahallesi⁴⁶. Aynı kategoride yer alan aşçı ve kebabçı dükkânlarındaki alet edevat da çoğunlukla ortaktır. Kebabçıların farkı esnafı simgeleyen kebab şişleridir. Bu kebab şişlerinin sayısı oldukça fazladır. Örneğin 18. yy. sonlarında Sinan Paşa mahallesindeki mektebin alt katında kebabçılık yapan Davud Beşe'nin dükkânında 36 adet şiş vardı. Bunun haricinde dükkânda kebab yapımında kullanılan bir bakır tava, beş tencere ile bakırdan çeşitli kap kacaklar bulunuyordu. Anlaşılan kebabçıda kebabın yanında müşterilere hoşaf da ikram ediliyordu. Çünkü dükkânda hoşaf konulan beş adet badya⁴⁷ bulunuyordu (BŞS, 138, vr. 62b). Aşçı dükkânında ise tahmin edileceği üzere yemeklerin pişirildiği kapaklı ve kapaksız çok sayıda tencere ile kazan, sini⁴⁸ ve tepsiler dikkat çekmektedir. Ayrıca yemek yaparken kullanılan kevgir ve kepçe vb. gereçler de vardır. Pişirilen yemekleri sofraya servis etmek için çok sayıda çanak, tabak ve sahan bulunmalıydı fakat kayıtlarda bu gibi ayrıntılara yer verilmezken sadece lenger denilen yayvan tabaklardan bahsedilmiştir⁴⁹. Bunlar haricinde su veya içecek konulan sitil⁵⁰ ve badyalar da aşçı dükkânlarındaki gereçlerdendir (BŞS, 138, vr. 47b; 152, s. 2). Aşçı dükkânlarında yemekler dükkânın hemen arkasında bulunan masalarda yenirdi. Müşteriler dükkâna girerken tezgâhta teşhir olunan yemeklerden istediğini seçerdi (Paspatis, s. 127).

Yemek/gıda ile ilgili bir başka dükkân türşucularıdır. Osmanlı öncesi ve Osmanlı dö-

⁴⁴ Tablalar aynı zamanda seyyar satıcılarla konaklarda yemekleri mutfaktan sofraya taşımak için de kullanılmıştır. Işın, *a.g.e.*, s. 370.

⁴⁵ Zenbil; içine öteberi konulup elde taşınan, sazdan örülmüş ve üstünde sazdan kulpları olan ağzı geniş bir kap/sepet olarak tanımlanır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s. 652; *Derleme Sözlüğü*, XII, Ankara 1993, s. 4832.

⁴⁶ İstanbul'da aşçı dükkânlarının çoğunlukla çarşı ve meydanlarda yer aldığı belirtilmektedir. Paspatis, *a.g.e.*, s. 127.

⁴⁷ Badya, ağzı yayvan toprak ve bakırdan kap olarak tanımlanmakta olup şarap, boza, şerbet gibi içecekleri koymak ve içmek için de kullanıldığı belirtilmiştir. Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türki*, İstanbul 1998, s. 260; Pricilla Mary Işın, *Osmanlı Mutfak Sözlüğü*, İstanbul 2017, s. 40.

⁴⁸ Sini, sofraya yaygısı üzerine konulan bir sofraya iskemleyle oturtulan büyük tepsi olup yemekler bu tepside yenirdi. Işın, *a.g.e.*, s. 345.

⁴⁹ Lenger; geniş kenarlı, yayvan, bakır veya toprak tabak olarak tanımlanmış olup pilav ve kaymağın lengere konulduğu belirtilmiştir. Işın, *a.g.e.*, s. 244.

⁵⁰ P. M. Işın sitili, su konulan kap veya su içilen bakır maşrapa veyahut hayvanlara su içirilen kap veya hamam taşı olarak tanımlanmıştır. Işın, *a.g.e.*, s. 346-347.

neminde Türkler tarafından bilinen ve sevilen turşunun oldukça fazla çeşidi hem halk hem saray mutfağında tüketilmiştir (Evliya Çelebi, 1991, s. 279; Işın, 2017, s. 391; Bilgin, 2000, s. 59). 18. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul⁵¹, Galata, Eyüp ve Üsküdar'da toplam 120 turşucu dükkânı varken 19. yy. başlarında Beşiktaş'ta biri Sinan Paşa-yı atık çarşısı diğeri Tekerlek Mustafa Efendi mahallesinde bir evin alt katında olmak üzere sadece iki dükkân vardır (C.BLD., 5179; BŞS, 144, vr. 1b; 146, vr. 18b). Bu dükkânlarda satılan turşuların çeşidi ile ilgili elde bilgi bulunmamakla beraber İstanbul'da lahana, huyar nane, üzüm ve şalgam turşularının talep gördüğünü belirtmek gerekir (Bilgin, 2015, s. 195). Turşu dükkânlarının içinde bulunan araç gereç ve eşyalarla ilgili Beşiktaş'ta Tekerlek Mustafa Efendi mahallesindeki turşucu dükkânında bulunanlardan hareketle birkaç şey söylenebilir. Öncelikle dükkânda dokuz adet fiç⁵² ile fiçlardan daha küçük olan iki adet varil⁵³ vardır. Bunlar haricinde beş adet sirke ile beş adet bal fiçsı ve iki kova bulunuyordu. Dükkândaki iki satır da muhtemelen turşuluk sebzeleri bölmek için kullanılırdı. Bunun haricinde dükkânda çok sayıda cam ve porselen kap kacak olmalıdır (BŞS, 146, vr. 18b). Zira Evliya Çelebi (1991), turşu dükkânlarında çok sayıda porselen tabaklar bulunduğundan bahseder (s. 279).

Beşiktaş'ta yeme-içme üzerine faal olan bu dükkânlar haricinde çeşitli zanaat kollarından esnafın faal olduğu çok sayıda dükkân mevcuttur. Bu dükkânların her birinde kullanılan araç gereçler ve eşyalarla ilgili bilgi vermeye elde veriler yeterli değildir. Buna karşın Beşiktaş sicillerinde kasabadaki bazı zanaatkârların dükkânları ile ilgili kısıtlı da olsa bazı bilgiler

tespit edilmiştir. Bunlar arasında camcı, horasancı, kalaycı ve kalafatçı dükkânları örneklem alınmıştır.

18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın ortalarına kadar Beşiktaş'ta camcı denildiğinde tek bir dükkân ismi geçmektedir o da Seyyid Mehmed Emin'in camcı dükkânıdır. Ancak Boğaziçi köylerinden Ortaköy ve Kuruçeşme'de de birer camcı dükkânı bulunduğunu hatırlatmak gerekir. Bir camcı dükkânında kullanılan araç gereçleri ve kullanım amaçlarını yazmak ilgi çekici görünmekle birlikte dükkânda bulunanların çoğu ilk bakışta pek de camla alakalı görünür değildir. Çünkü dükkânda; bir tezgâh, bir bakır alçı hunisi, bir alçı teknesi, bir mala, üç kebir pergâr/pergel, üç perdaht bıçağı, iki kebir burğu ve cam kesmek için bir saplı elmas vardı (D.BŞM.d., 42648; BŞS, 138, vr. 3a). Cam kesmek için kullanılan saplı elmas dışındaki araç gereçlerin alçıcılıkla alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni muhtemelen camcı esnafının aynı zamanda alçıcılık zanaatını da yapıyor olmasıdır. Zira 18. yüzyılın ikinci yarısında her iki esnafın da birbirlerinin işlerini yaptıklarına dair bilgi mevcuttur. Her ne kadar bu tarihlerde iki zanaatın birbirinden ayrıldığı belirtilse de gelen şikayetlerden pratikte birtakım sorunların halen sürdüğü anlaşılmaktadır⁵⁴. Bu doğrultuda 18. yüzyılın sonlarında muhtemelen kasabada alçıcı dükkânı bulunmadığından Beşiktaş'ta da bu ayrımın dikkate alınmadığı görülmektedir.

Beşiktaş'ta mevcut esnaf kollarından biri de horasan harcı imal eden horasancılarıdır. Tuğla ve kiremit türü malzemelerin kireç ile karıştırılması sonucu elde edilen bu harç Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemi yapılarında kullanılagelmiştir (Böke, Akkurt ve İpekoğlu; 2004, s. 91). Evliya Çelebi (1991) 17. yüzyılda İstanbul'da 85 horasancı dükkânı olduğunu belirtmektedir (s. 333). 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Beşiktaş'ta da iki horasancı dükkânı mevcuttur (D.BŞM.d., nr. 42648, s. 42, 44). Bu dükkânların biri Ketenci Hamamı yanındadır. Bunun yanında Beşiktaş'a bağlı Orta-

⁵¹ 1726'da İstanbul kadılığı sınırlarında 55 turşucu dükkânı varken bu sayı yüzyılın ikinci yarısında 87'e ulaşmıştır. Bk. Arif Bilgin, "XVII. Yüzyılın Ortalarında İstanbul'daki Gıda Esnafı", *Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, IV, (Ed. Coşkun Yılmaz), İstanbul 2015, s. 195.

⁵² " ... dört adet fuç ve beş adet bal sakası ta'bir olunur fuç ..." BŞS, nr. 146, vr. 18b.

⁵³ Varil, küçük fiç manasına gelip turşu, havyar ve balık turşusu için kullanılmıştır. Işın, *a.g.e.*, s. 408.

⁵⁴ İzmir'deki camcı ve alçıcı esnafından kimselerin bu hususta şikayetleri mevcuttur. Bk. BOA, *C.BLD.*, nr. 5503, *Çevdet İktisat*, nr. 2220.

köy'de de bir horasanlı dükkânı olduğu tespit edilmiştir (BŞS, 148, vr. 25b). Beşiktaş'ta Ketenci Hamamı yanındaki dükkân, halk arasında Keresteci Abdullah Ağa dükkânı olarak bilinmektedir. Horasan harcı hazırlanan bu dükkânda bulunan araç gereçler arasında ilk sırada bir çift büyücek bir değirmen taşı yer alır. Harçta kullanılan materyalleri ezmek için kullanılan bu değirmen taşını döndüren bir de beygir bulunuyordu. Ayrıca dükkânda horasan harcının ana malzemesi olan süzölmüş kireçten iki kuyu, parçalanmış (hurda) kiremitten ise 300 yük kiremit bulunduğu kayıtlara geçmiştir. Bunun yanında sekiz adet kireç fıçısı ile üç çift demir kazma ve dört çift kürek ile 1000 kile horasan mevcuttu. Bunun yanında eleme işlemi için kullanılan kalburlar ile kiremit parçalarını ve diğer malzemeleri taşımak için kullanılan çok sayıda küfe de vardır (BŞS, 132, vr. 49a; 145, vr. 6a).

Beşiktaş sakinlerinin mutfaklarında ve dükkânlarında kullandıkları araç gereç ve kap kakalar ekseriyetle bakırdır. Bakırın yaygın kullanımı sadece Beşiktaş'a özgü olmayıp Osmanlı coğrafyasındaki diğer yerleşim birimlerinde de bakırın hakimiyeti söz konusudur⁵⁵. Bu bakır kap kakaların kullanım durumlarına göre belirli aralıklarla kalaylanması gerekmektedir. Bu işi yapan Beşiktaş'ta ve civardaki köylerde kalaycı ustaları ve dükkânlar mevcuttur. Bu dükkânların yeri ile ilgili de sicillerden yola çıkarak bazı bilgilere ulaşılmıştır. Buna göre Beşiktaş'ta Sinan Paşa çarşısında, Yahya Efendi mahallesinde, Ortaköy ve Kuruçeşme'de kalaycı dükkânları mevcuttur. Bu kalaycı dükkânlarında kullanılan araç gereçler arasında ilk sırada demir bir körük bulunur. Bu körük üflediği hava ile kalaycıların işini yapmaları için lüzumlu olan ateşin canlı kalmasını sağlardı. Dükkânda kap kakaları kalaylamak için lazım olan büyük bir kalay sinisi ile nişadır tabağı vardı. Ayrıca kalaylanacak kap kakaları tutmak için kısac/kısaç denilen bir tür maşa ile demir makas ve örs de mevcuttu (BŞS, 138, vr. 49b; 141,

vr. 43a; 142, vr. 13b).

Beşiktaş konumu gereği iskeleleri olan bir kasabadır. Bu iskelelerde faal olan kayıkçılar, İstanbul, Boğaziçi köyleri ve Üsküdar ile olan ulaşımı sağlamaktaydılar. 19. yüzyılın hemen başında Beşiktaş iskelesinde 86 kayık vardır (Taksim Atatürk Kitaplığı, MC_YZ_B0008, vr. 14b-15a). Bu kayıkların bakım ve onarımını yapan Beşiktaş iskelesinde, meydanda, iki kalafatçı mağazası bulunuyordu. Bu nedenle burası etraf-takiler tarafından kalafatyeri olarak biliniyordu (BŞS, 148, vr. 80b). Burada, su geçmesini önlemek için kayıkların kaplama ve güverte tahtalarına üstü�ü sürülür ve bunlar ziftle doldurulurdu (Pakalın, 1983, s. 142). Bu işleme başlamadan önce kalafat yapılacak kayıklar mağazanın demirbaşlarından olan kızaklara çekilirdi. Mağazada bunun haricinde iki kazan, iki kantar, iki keçe, iki kevgir ve iki meşale mevcuttu (BŞS, nr. 146, vr. 45a).

Beşiktaş'ta örneklem alınan bu dükkânlar haricinde sicillerde abacı, kaymakçı, kürekçi ve terzi dükkânlarındaki araç gereçlerle ilgili de kısa bilgiler mevcuttur. Fakat bunlarla ilgili ayrıntı verilmemiş sadece dükkândaki birkaç araç gereçten bahsedilmiştir. Örneğin Helvacı çarşısında bir terzi dükkânında bir tezgâh, bir endaze ve bir makas sayılmıştır. Yine kasabadaki bir kaymakçı dükkânında fazla ayrıntıya girilmeden bir kazan, iki güğüm, iki leğen, iki terazi ve kantardan bahsedilmiştir (BŞS, 145 vr. 31b; 147, vr. 30b).

SONUÇ

18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılın ilk yarısını kapsayan yüz yıllık dönemde önceki yüzyıllara nazaran Beşiktaş'ın bir gelişim süreci yaşadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bu kapsamda bir taraftan kıyı boyunca boy gösteren saray ve yalılarda diğer taraftan mahalle ve dükkân sayısı ile nüfusta meydana gelen artış Beşiktaş'ın Boğaziçi'ndeki cazibesini sürdürdüğünü göstermektedir. Zira 18. yüzyılın sonlarında Beşiktaş, iki yüz elli civarında dükkânı ve altmış civarında esnaf koluyla Rumelikavağı'na kadar olan Boğaziçi kıyısında en teşkilatlı esnafa sahip bir kasabadır.

Beşiktaşlıların temel ihtiyaçlarını karşıladıkları bu dükkânların kasabada iskele ve meydanlarla iç içe geçmiş olan çarşılarla ko-

⁵⁵ Örneğin Şam'da zengin ya da yoksul olsun tüm hanelerde yemeklerin bakır kaplarda pişirildiği belirtilir. Bk. Colette Establett-Jean Paul Pascual, "Şam'da 17. Yüzyıl Sonu ve 18. Yüzyıl Başlarında Bardak, Tabak ve Kapkacak", *Soframız Nur Hanemiz Mamur*, (Ed. Suraiya Faroqhi-Christoph K. Neumann), İstanbul 2006, s. 223.

numlandığı ortaya çıkmaktadır. Bu haliyle Beşiktaş çarşıları, Boğaziçi'ndeki diğer semtlerdeki çarşı yapılanmasıyla da benzerlik göstermektedir. Beşiktaş'ta birbirinden farklı esnaf zümresinin faaliyet gösterdiği bu dükkânlar eşya ve araç gereçleriyle mensup oldukları esnaf zümresine göre kendine özgü özelliklere sahiptir. Ancak muhtemelen dükkânın konumu ve işlekliliğine göre bu eşya ve araç gereçlerin sayısı değişmiştir. Buna karşın dükkânlarda tartı aleti, akçe tahtası, tezgâh gibi ortak bazı araç gereçler de yok değildir. Ayrıca çalışmada, Beşiktaş'ta gıda, hizmet ve imalat sektöründe faal bazı dükkânlardaki araç gereç ve eşyanın isim ve kullanım sahaları da tespit edilmiştir. Böylece 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kasabadaki dükkânların iç mekânunun hafızalarda canlandırılmasına ve bugün unutulmaya yüz tutmuş bazı esnaf zümrelerinin kullandığı araç gereçlerin gün yüzüne çıkarılmasına imkân sağlanmıştır. Bu yönüyle hem Osmanlı esnafının hem de Boğaziçi ve Beşiktaş'ın tarihine bir katkı sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), D.BŞM.d., nr. 42648.

BOA, C.BLD., nr. 6166, 5179.

BOA, C.İKTS., nr. 2220.

Beşiktaş Şer'iyeye Sicilleri, nr. 2, 124, 128, 130, 131, 132, 138, 141, 142, 143, 145, 146, 148, 149, 151, 152, 153, 154.

Taksim Atatürk Kitaplığı, MC_YZ_B0008.

2. Diğer Kaynaklar

Akbayar, N. (1998). Tarih İçinde Beşiktaş, Osmanlı Dönemi. Akbayar (Ed.), Düünden Bugüne Beşiktaş Ansiklopedisi. (s. 17-28). İstanbul: TVYY.

Ayverdi, E. H. (1958). "Fatih Devrinde İstanbul Mahalleleri". *Vakıflar Dergisi*, S. 4: 249-261.

Bilgin, A. (2000). Osmanlı Sarayının İaşesi (1489-1650), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

_____. (2015). XVII. Yüzyılın Ortalarında İstanbul'daki Gıda Esnafı. Yılmaz (Ed), Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İ-

stanbul Tarihi, IV (s. 181-199). İstanbul.

Böke, H.; Akkurt, S., ve İpekoğlu, B. (2004). "Tarihi Yapılarda Kullanılan Horasan Harcı ve Sıvalarının Özellikleri". *Yapı Dergisi*, S. 69: 90-95.

Evliyâ Çelebi B. Derviş Mehmed Zillî (1991). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi. (Haz. Robert Dankoff- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), I. Kitap. İstanbul: YKY.

Eyice, S. (1964). "İstanbul'un Mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme", *Türkiyat Mecmuası*, 14: 199-216.

Günalan, R. (2009). Osmanlı Esnaf ve Toplumunda Temizlik Anlayışı: Belgeler Üzerinde Bir Değerlendirme. Keskin vd. (Haz.), Hidayet Yavuz Nuğoğlu Armağanı, (s. 209-220). İstanbul: Pamuk Yay.

Gündüz, F. (2009). Sinan Paşa Külliyesi. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (s. 232-234), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Işın, P. M. (2017). Osmanlı Mutfak Sözlüğü. 2. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Koçu, R. E. (2016). Tarihte İstanbul Esnafı. İstanbul: Doğan Kitap.

Mantran, R. (1990). 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul (2 cilt). (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan). Ankara: TTK.

_____. (1991). XVI. -XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: Eren Yayınları.

Pakalın, M. Z. (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (3 cilt). İstanbul: MEB.

Paspatis, A. (2014). Balıklı Rum Hastanesi Kayıtlarına Göre İstanbul'un Ortodoks Esnafı 1833-1860 (Çev. ve Notlar: Marianna Yerasimos). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Refik, A. (1988). Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200). İstanbul: Enderun Kitabevi.

Turna, N. (2006). "19. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'da Berber Olmak". *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 9: 171-188.

Yıldırım, N. (2010). "Osmanlı Eczacılığının Ge-

lişme Sürecinde İlaç Hazırlayıp Satan
Esnaf ve Sağlıkçılar". *Osmanlı Bilimi*

Araştırmaları, XI (1-2): 273-283.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Genç, S. (2018). Bir Mekân İncelemesi Olarak Beşiktaş'ta Dükkânlar (1750-1850), *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7833>, Number: 70 Autumn I 2018, p. 447-460.